

Когнітивне моделювання інфляційних процесів в Україні

Намагання українських підприємств завоювати стабільні позиції на світовому ринку вимагають більш детального аналізу проблем, пов'язаних з інфляційними процесами. В Україні наявні високі темпи інфляції, низький рівень конкурентоспроможності більшості підприємств, відсутня цілісна система підтримки експорту продукції, недостатнім є захист інтересів експортерів на зовнішніх ринках, нерозвинені механізми експортного кредитування, зберігаються суттєві проблеми з відшкодуванням ПДВ. На перспективи експорту національної продукції впливає становище в країнах-торговельних партнерах, зокрема витіснення національних експортерів зі світових ринків через запровадження іншими країнами дискримінаційних квот по відношенню до України.

Наявність вищезазначених проблем обґрунтовує необхідність удосконалення інструментарію управління регулювання інфляційних процесів з метою прийняття виважених рішень щодо забезпечення подальшої ефективної роботи підприємств та галузей економіки України як на державному рівні, так і на рівні окремих підприємств. Вплив інфляції на конкурентоспроможність українських підприємств проявляється у зниженні вартості активів підприємства; зниженні собівартості продукції в результаті заниження вартості матеріалів і внаслідок амортизаційних відрахувань; знеціненні доходів підприємства і формуванні додаткових потреб у збільшенні фонду споживання; недостатності власного капіталу підприємств для оновлення своїх основних фондів. На конкурентоспроможність підприємств валютний курс має прямий вплив через цінові чинники, а також через інфляційні очікування економічних суб'єктів щодо встановлення підприємствами індивідуальних цін [1]. Рівень цінової конкурентоспроможності національних товарів може підвищитися у випадках зростання рівня зовнішніх цін, зниження внутрішніх цін, девальвації національної грошової одиниці. Інфляційні процеси характеризуються самовідтворювальним характером, тобто є такими, в яких причинні чинники в ряді контурів взаємодії стають також і наслідковими, таким чином, розвиток процесу може набувати спірального характеру [2].

Теоретичні та практичні аспекти проблеми інфляційних процесів одержали розвиток у дослідженнях таких видатних вітчизняних та

зарубіжних науковців як С. Бриттам, С. Брю, А. Гальчинський, В. Гесць, П. Єщенко, М. Коваль, Т. Ковальчук, П. Гайдуцький, С. Кораблін, Ж.-Ж. Ламбен, К. Маркс, О. Мірошник, В. Найдюнов, М. Савлук, А. Савченко, М. Фрідмен тощо. Однак деякі питання є невирішеними.

Метою роботи є використання засобів когнітивного моделювання для аналізу інфляційних процесів в економіці України.

В Україні показники інфляції значно вищі за показники більш розвинутих країн світу (рис. 1) [3 – 7].

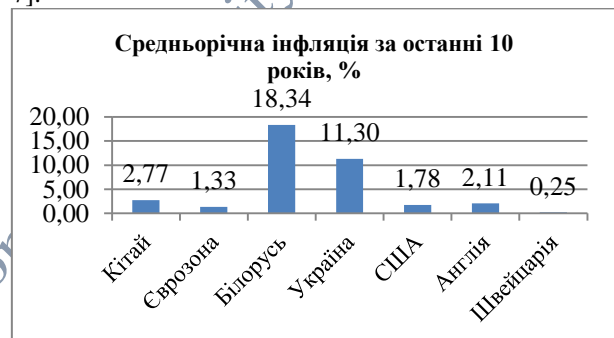

Рис. 1. Середньорічна інфляція

Відповідно і система управління інфляційними процесами різних країн суттєво відрізняється і залежить від багатьох факторів, зокрема виду інфляції, напрямку державної політики. Методи антиінфляційної політики в Україні повинні бути як адаптаційні (заходи щодо пристосування і стримування інфляції), так і радикальні (проведення відповідних грошових реформ, суттєве скорочення державних видатків і бюджетного дефіциту).

Причиною інфляційних процесів в Україні є як монетарні, так і немонетарні чинники, такі як інфляція витрат (зокрема, зростання цін на енергоносії), структурні особливості економіки, зокрема дисбаланс видів господарської діяльності, деформована структура економіки, інфляційні очікування, зростання державних видатків, скорочення реального обсягу національного продукту (НП) тощо [2].

Після аналізу науково-методичної [1, 2] та статистичної літератури [3 – 7] виділено наступні чинники інфляції: X_1 - темп зростання інфляції (growth rate of inflation); X_2 - зростання держвидатків (growth of public expenditures); X_3 - понадпланове розширення грошової маси (superscheduled expansion of money supply); X_4 - монополія профсоюзів (monopoly of trade unions); X_5

– скорочення реального обсягу НП (reduction of NP real volume); X_6 – зростання відкритості економіки (growth of economic openness); X_7 – інфляційні очікування (inflation expectations). На основі попереднього аналізу чинників, які обумовлюють інфляційні процеси в Україні, побудуємо когнітивну карту [8, 9] інфляційного процесу (рис. 1).

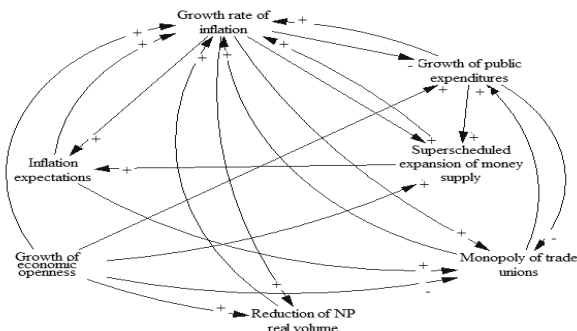

Рис. 1. Когнітивна карта інфляції

На даній карті вказано основні напрямки встановлення залежностей між інфляцією та чинниками, що її викликають, наведено основні контури зворотного зв'язку, з яких можна впевнитись у тому, що інфляція має чітко виражену тенденцію до самовідтворення. Це видно, насамперед, через те, що ряди контурів темпів інфляції є впливаючим чинником на ті фактори, які, зрештою, призводять до його збільшення.

Зростання державних видатків, інфляційні очікування, збільшення монополії профсоюзів, розширення грошової маси в обігу і скорочення реального обсягу національного виробництва призводять до збільшення темпів зростання інфляції. Але у розгалуженнях причинних зв'язків можемо бачити, що темп інфляції, в свою чергу, впливає на деякі безпосередні чинники свого зростання. Так, темп зростання інфляції призводить до зростання інфляційних очікувань, тобто утворюється своєрідна спіраль зростання цін. Також можна виділити й інші замкнені кола такої взаємодії. Наприклад, темп інфляції збільшує монополію профсоюзів у їх прагненні збільшити реальну заробітну плату, може відбутися зростання державних видатків, що, в свою чергу, призведе до збільшення грошової маси в обігу, що прямо та опосередковано (через збільшення інфляційних очікувань) призводить до зростання темпів інфляції. Таким чином, можна сказати про те, що дослідження інфляції повинно бути нерозривно пов'язано з глибоким аналізом взаємовпливу інфляції та чинників, що на неї впливають [1].

Отже, регулюванням інфляційних процесів повинна займатися держава, а підприємство своїми діями може лише прогнозувати ситуації на ринку і розробляти відповідні стратегії адаптації, щоб мінімізувати втрати від зростання інфляції або валютного курсу. Основними методами державного регулювання валютних курсів є валютні інтервенції, дисконтна політика та валютні обмеження. Держава здійснює антиінфляційне регулювання шляхом

проведення наступних заходів:

- погашення інфляційних очікувань, насамперед цінних (контроль за цінами, гарантія збережень, попередження нагнітання поточного попиту); введення жорстких лімітів на щорічні прирости грошової маси;

- скорочення бюджетного дефіциту (насамперед шляхом зменшення державних видатків, зокрема субсидій, дотацій);

- регулювання грошових доходів і витрат населення (державні позики, цільові вклади в Ощадбанк, приватизація житла, випуск і продаж цінних паперів);

- запровадження податкових пільг і стимулів в оподаткуванні;

- зниження процентних ставок за кредити;

- індексації грошових доходів.

Отже, використання когнітивного підходу до моделювання інфляційних процесів забезпечить підвищення ефективності результатів управління конкурентоспроможністю на всіх рівнях ієрархії, оскільки удосконалена система управління конкурентоспроможністю розроблена з урахуванням специфіки діяльності підприємства і забезпечує проведення відповідної політики в досягненні поставлених цілей.

Список літератури:

1. І. П. Голофаєва, "Фінансове регулювання інфляційних процесів України на основі когнітивного підходу", *Проблеми економіки*, № 4, с. 432 – 438, 2014.
2. Є. В. Шепель, "Сутність інфляції як системного утворення і основні чинники її виникнення", *Актуальні проблеми економіки*, № 2 (116), с. 32-41, 2011.
3. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://index.minfin.com.ua/index/infl>. Дата звернення: Бер. 15, 2020.
4. Офіційний веб-сайт Євростату. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://ec.europa.eu/eurostat>. Дата звернення: Бер. 15, 2020.
5. Офіційний веб-сайт Бюро національної статистики Китаю. <http://www.stats.gov.cn/english>. Дата звернення: Бер. 15, 2020.
6. Офіційний веб-сайт Бюро трудової статистики Міністерства труда США. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.bls.gov>. Дата звернення: Бер. 15, 2020.
7. Офіційний веб-сайт Національний статистичний комітет Республіки Білорусь. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.belstat.gov.by>. Дата звернення: Бер. 15, 2020.
8. Н. М. Абдикеев, А. Н. Аверкин та Н. А. Ефремова "Когнітивная экономика в эпоху инноваций", *Вестник РЭА*, № 1, с. 3-20, 2010.
9. З. К. Авдеева, С. В. Коврига, та Д. Н. Макаренко, *Когнитивное моделирование для решения задач управления слабокоструктурированными системами (ситуациями)*. Москва, Россия: Институт проблем управления РАН, 2007.